

2. Залужный А.С. Задачи изучения детского коллектива // Детский коллектив и ребенок. – М., 1926. – 254 с.
3. Залужный А.С. Учение о коллективе. – М. – Л., 1930. – 90 с.
4. Кей В. Век ребенка / Пер. з шведск. - М., 1910.
5. Килпатрік В. Виховання в умовах змінної цивілізації / Пер. з англ. - М., 1930.
6. Лавріченко Н.М. Педагогіка соціалізації: європейські абрисы. – К.: ВіРА ІНСАЙТ, 2000. – 444 с.
7. Лай В.А. Школа действия. Реформа школы, сообразно требованиям природы и культуры. – Пг., 1920. – 405 с.
8. Малькова З.Л., Вульфсон Б.Л. Современная школа и педагогика в капиталистических странах. – М., 1975. – 263 с.
9. Мамонтов Я. Хрестоматія сучасних педагогічних течень. – Харьков: Госиздат України, 1924. – 600 с.
10. Нариси історії українського шкільництва (1905 – 1933): Навчальний посібник / За ред. О.В.Сухомлинської. – К.: 1996. – 304 с.

11. Натоп П. Соціальна педагогіка. // Історія соціальної педагогіки: Хрестоматія-учеб. / Под ред. М.А.Галагузової. М.: ВЛАДОС, 2001. – 300 с.
12. Русова С. Соціальне виховання, його значення у громадському житті//Там само, – К.1. – С.144 - 150.
13. Соколянський І. Дитячий рух – соціальне виховання // Радянська освіта. – 1925. – №2. – С. 12 – 17.
14. Холл С. Инстинкты и чувства в юношеском возрасте. – С-Пб., 1913. – 184 с.
15. Холл С. Социальные инстинкты и учреждения для их исправления. – С-Пб., 1913. – 232 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Кравцова Тетяна Олександрівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки початкової освіти та соціальної педагогіки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: вивчення проблеми дитини у творчості представників реформаторської педагогіки.

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ВИХОВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА НА УРОКАХ СВІТОВОЇ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ ТА У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ В ШКОЛІ

Сніжана КУРКІНА (Кіровоград)

У статті розглядається специфіка театру як виду мистецтва, обґрунтовуються принципи використання виховного впливу театрального мистецтва на уроках світової художньої культури та у позакласній роботі в школі. Досліджуються особливості проведення театрально-творчої роботи з учнями початкової, середньої школи, старшокласниками.

В статті рассматривается специфика театра как вида искусства, обосновываются принципы использования воспитательного влияния театрального искусства на уроках мировой художественной культуры и во внеклассной работе в школе. Изучаются особенности проведения театрально-творческой работы с учениками начальной, средней школы, старшеклассниками.

Ключові слова: мистецтво, театр, духовність, глядацька культура, художньо-естетичне виховання, театрально-творча робота, світова художня культура.

Актуальність теми. Загальний культурний рівень дорослої людини, її духовне багатство нерозривно пов'язане з художньо-естетичним вихованням і тими знаннями і навичками, котрі були засвоєні в школі в процесі вивчення гуманітарних, мистецьких дисциплін. Уміння спостерігати і відчувати, давати правильну оцінку різноманітним життєвим явищам формуються під час спілкування з мистецтвом, зокрема з одним з його найдемократичніших і популярних видів – театром. Види художньої творчості, які створюють неповторні образи за допомогою сукупності засобів різних видів мистецтва, утворюють своєрідний синтез літератури, музики, живопису, хореографії, викликають у глядачів особливі емоційні стани, справляють

незабутнє враження. Саме це і надає синтетичним видам мистецтва, серед яких безперечно головним є театр, виключних можливостей в процесі виховання підростаючих поколінь. Знайомство з мистецтвом театру сприяє формуванню художнього смаку, стимулює духовний, морально-естетичний розвиток школярів. Характеристикою кращих зразків театрального мистецтва є багатий художній матеріал, змістовність, звернення до вічних загальнолюдських тем. Вивчення школярами специфіки театру як виду мистецтва, прищеплення глядацької культури, залучення до різноманітних форм театрально-творчої роботи є необхідним ланцюгом процесу освоєння найважливіших духовних цінностей, вироблених людством у ході історичного розвитку.

Метою даної статті є розкриття специфіки театрального мистецтва, обґрунтування можливостей використання виховного впливу театру, ознайомлення із особливостями застосування різноманітних форм театральної роботи на уроках світової художньої культури і в позакласній роботі зі школярами різного віку.

Аналіз досліджень і публікацій показав, що особливості виховання школярів засобами різних видів мистецтва, зокрема театрального досліджували психологи Ф. Бичкуріна, С. Ігнат'єв, Г. Кудіна, Б. Мейлах, О. Нікіфорова, Г. Петрова, Т. Шуртакова та ін. У роботах

В. Бутенка, Н. Дьоміної, В. Полуніної та інших розглядається система естетичного виховання школярів, у якій вагоме місце відводиться знайомству учнів із різними видами мистецтва.

Спеціалісти в галузі театральної освіти, зокрема В. Букатова, А. Єршова, А. Мелік-Пашаєв, Т. Пеня, Ю. Рубіна, Є. Смирнова, вважають, що театральне мистецтво є потужним фактором виховання особистості і пропонують в процесі вивчення театального мистецтва використовувати такі види художньої діяльності: виховання навичок сприймання спектаклів, ознайомлення з основними видами театально-виконавської діяльності, засвоєння основних теоретичних знань, вивчення історичних етапів розвитку театального мистецтва. Однак питання, пов'язані із розробленням ефективних форм і методів застосування елементів театально-творчої роботи на уроках світової художньої культури і в позакласній роботі зі школярами молодшого, середнього і старшого шкільного віку є недостатньо обґрунтованими вітчизняними науковцями.

Усі види мистецтва, маючи у своєму арсеналі особливі засоби впливу, повинні стати складовою загальної системи естетичного виховання школярів. Театр як синтетичний вид мистецтва «... концентрує в собі інші види творчості, з одного боку збагачується ними, а з іншого – сам збагачує їх; оскільки у процесі розвитку виявляється їх спільність, розкриваються нові шляхи взаємовідношень і можливості взаємовпливу» [8, 113].

Звичайно, театр не підміняє собою інші види мистецтва, адже його специфіка полягає в тому, що «властивості» літератури, живопису й музики він переосмислює через образ живої діючої людини. Цей безпосередній людський матеріал для інших видів мистецтва є лише вихідним моментом творчості. Мистецтво театру володіє різною здатністю зливатися з життям, оскільки сценічне дійство у моменти вищої напруги стирає грань між мистецтвом і життям і сприймається глядачами як сама реальність.

Театр не просто наділений рисами дійсності, але сам по собі виявляє художню створену дійсність. Звичайно, «правду» театального мистецтва не можна міряти критеріями життєвої правдоподібності. Специфікою театального дійства є граничне ущільнення цілих циклів подій. Своє внутрішнє життя герой спектаклю переживає як згусток почуттів і високу концентрацію думок. Глядачі сприймають таку умовність як належне і вірять у справжність переживань акторів. Отже, «неймовірне» по нормах об'єктивної реальності не є ознакою

недостовірного в мистецтві. У театрі «правда» і «неправда» мають інші критерії й визначаються законами образного мислення. «Мистецтво переживається як реальність всією повнотою наших психічних «механізмів», але одночасно оцінюється у своїй специфічній якості створеного руками ігрового «несправжнього», як говорять діти, ілюзорного подвоєння реальності» [3, 303].

Зрештою перевага театального мистецтва полягає в тому, що воно з наочністю й конкретністю втілює уявлюване в живу дію, яка розгортається на сцені. В інших видах мистецтва світ художніх образів або виникає в уяві людини, як у літературі й музиці, або відбивається у камені або на полотні, як у скульптурі або живописі. У театрі глядач бачить уявлюване і це побачене викликає переживання й роздуми, оскільки «... кожен спектакль містить у собі якісь фізичні й об'єктивні елементи, доступні будь-якому глядачеві» [1, 101].

Сценічне мистецтво передбачає не пасивне, а активне захоплення глядачів, тому що ні в якому іншому виді мистецтва немає такої залежності творчого процесу від процесу сприймання, як у театрі. Наприклад Г.Гачев порівнює глядачів із небожителями, які запалюють на сцені дійство, котре внаслідок такого втручання перестає існувати само по собі, перетворюючись у акт творчості самих глядачів [2, 220-221].

Основний закон театру полягає у наявності внутрішньої співучасті глядачів у подіях, що відбуваються на сцені, що передбачає збудження уяви, фантазії, внутрішньої творчості в кожного із глядачів. Отже, глядач на відміну від актора, активного художника, є художником, що споглядає. Добре підготовлений глядач відрізняється активною уявою та сформованим художнім смаком, оскільки саме «...художній смак відкриває читачеві, слухачеві, глядачеві шлях від зовнішньої форми до внутрішньої й від неї до змісту твору. Щоб цей шлях був успішно пройдений, необхідна співучасть уяви й пам'яті, емоційних і інтелектуальних сил психіки, волі й уваги, нарешті, віри й любові, тобто той самий цілісний психічний комплекс душевних сил, які здійснюють творчий акт» [3, 303].

Значущість завдань, котрі театр ставить перед глядачем у психологічному плані, полягає в тому, що художній образ, даний у всій його складності й суперечливості, глядач сприймає спочатку як реальний, об'єктивно існуючий характер, а потім, у міру входження в образ, розкриває його внутрішню сутність, пізнає його узагальнюючий зміст.

Складність цього завдання полягає в тому, що глядач має сприймати сценічну образність не тільки за критеріями правди, але й повинен розшифрувати її поетичний метафоричний зміст. Отже, специфіка театрального мистецтва - жива людина, як герой, що безпосередньо переживає і як артист-художник, що безпосередньо творить, а найважливіший закон театру - безпосередній вплив на глядача. Про глядача, який міг би бути співтворцем спектаклю, режисери й актори пишуть і говорять так: «Не існує театрального дійства без участі публіки, і п'єса має шанси на успіх лише у тому випадку, коли глядач сам «програє» гру, тобто приймає її правила й виконує роль особи яка або співпереживає або навпаки відсторонюється» [4, 112-113].

Все вищевказане створює підстави для того, щоб сучасна педагогіка розглядала театральне мистецтво у якості реального засобу художнього виховання школярів. З часів античності театр був школою талановитого глядача. Театральний глядач, вихований на спілкуванні з живим мистецтвом, за ствердженням психологів, соціологів й мистецтвознавців, є найбільш освіченим і талановитим. Сьогодні в умовах електронної культури, що розвивається, експансії засобів масової інформації, необхідно шукати дієвих засобів, які здатні були б стати на заваді процесам, що руйнують психіку, налаштовують на споживання продуктів масової культури невисокого гатунку.

Відзначимо також, що художні пошуки сучасного театру закономірно передбачають наявність грамотного глядача, який чекає від спектаклю чогось більшого, аніж можливості розважитися й приємно провести вільний час. Сучасний театр, як показує практика, стає самодостатнім творчим організмом, частиною того явища, що в історії культури називали «мистецтвом для мистецтва». Якщо театр у своїй творчій діяльності практично відмовився від функції, що виховує, то турботу про розвиток інтересу до мистецтва, протистояння бездуховності й масовій культурі повинна взяти на себе сучасна школа.

Уведення в програму ЗОШ курсу «Світова художня культура» створює найширші можливості для вивчення мистецтва театру, прищеплення навичок глядацької культури. Вчитель СХК має найбільшу свободу у виборі конкретного матеріалу і може варіювати у межах курсу наступні теми: «Виникнення театру в Давній Греції», «Театр епохи Відродження», «Новаторство драматургії Шекспіра», «Театр епохи класицизму у Франції» тощо. Водночас із цим, спеціалізовані школи з гуманітарним або

естетичним напрямом роботи, гімназії, ліцеї стали вводити у варіативну частину своєї програми театральні гуртки й факультативи, уроки театру.

Невід'ємною частиною уроків курсу СХК присвячених вивченню «театральних» тем стає вироблення компоненту театральної культури. Така робота полягає, частіше за все в тому, щоб ознайомити школярів з театром як видом мистецтва, дослідити історію вітчизняного й зарубіжного театру, засвоїти елементи акторської майстерності в процесі конкретної театральнотворчої роботи з дітьми, прищепити елементи загальної культури, увести школярів у світ неперевершених художніх образів.

Впровадження окремих елементів театрального мистецтва в школі (урок СХК, факультатив, метою якого є вивчення історії театру, аматорський театральний колектив) завжди створює підстави для міжособистісного спілкування учнів, надає можливість міркувати про мистецтво й життя. У такий спосіб діти занурюються у творчий процес знайомства з мистецтвом і через осмислення законів театру, засвоюють певні професійні знання і навички. Уведення в навчально-виховний процес загальноосвітніх шкіл елементів театральної освіти й виховання дозволяє проводити надзвичайно важливу роботу у двох напрямках:

1) виховання загальної культури (позитивне ставлення до світу мистецтва, повага до рідної культурної спадщини і культурної самобутності інших народів, засвоєння культури міжособистісного спілкування тощо);

2) накопичення професійних знань і навичок (засвоєння основ глядацької культури, розвиток театральновиконавських навичок, накопичення знань про мистецтво театру тощо).

В практичній діяльності зі школярами ці напрями переплітаються й доповнюють один одного. Професійні знання і навички засвоюються краще у тому випадку, якщо вони спираються на міцну базу знань засвоєних в процесі вивчення предметів гуманітарного циклу. Театральна термінологія засвоюється краще, якщо спирається на глядацький досвід або на досвід власної виконавської діяльності. Виконавська творчість, у свою чергу оцінюється за критеріями, засвоєними у процесі вивчення основ глядацької культури.

Мистецтвознавці, педагоги-практики, керівники аматорських театральних гуртків пропонують велику кількість авторських програм, котрі здебільшого розглядають процес ознайомлення школярів з театральним мистецтвом у адаптованому варіанті професійної театральної освіти. Наприклад

Є. Чухман пропонує здійснювати поетапне вивчення театрального мистецтва з дітьми шкільного віку. Перший етап розрахований на молодші класи й передбачає превалювання театральної творчості дітей. Другий етап припадає на середні класи, де бажано об'єднувати інтерес до професійного театру з елементами театральної творчості. Третій етап реалізується в старших класах. Характеристикою цього періоду є те, що театральне навчання будується на взаємодії всіх трьох видів художньої діяльності [7, 160-161].

Звичайно, очолювати таку роботу повинні педагоги, які є фахівцями й одночасно ентузіастами, котрі в умовах сучасної шкільної системи повинні створити відповідні умови для проведення театральнотворчої роботи на високому рівні. Мова йде не тільки про особистий професіоналізм викладачів світової художньої культури, керівників театральних гуртків, а й про обладнання приміщення, придбання театральних костюмів, реквізиту, декорацій, відповідної апаратури, музичних інструментів тощо.

Отже, організація театральнотворчої діяльності школярів забезпечує формування уявлень про "складові" художнього образу в театральному мистецтві, ознайомлює з елементами виконавської діяльності, сприяє засвоєнню засобів виразності театрального мистецтва, прищеплює навички колективного роботи при підготовці театрального спектаклю (або сцен і фрагментів), знайомить із засобами виразності театрального мистецтва, організовує довільну увагу (зорову, слухову), сприяє вивченню професійних термінів і понять театрального мистецтва, формує уявлення про різні види й жанри театру тощо.

Театральна робота з дітьми в початковій школі. Вступ дитини до школи створює необхідні об'єктивні умови для цілеспрямованого прилучення дітей до театру. Важливо, щоб з першого класу почалося накопичення того мінімуму театральних вражень, який у майбутньому стане міцним фундаментом естетичного розвитку й систематичної художньої освіти дитини. Однак, як відзначають фахівці, знайомство дітей 6-9-річного віку із професійним театральним мистецтвом не є необхідним. Самим важливим є питання про якість перших побачених дітьми спектаклів, оскільки саме ці перші враження стають тим підґрунтям на базі якого формуються потреби, смаки, а, зрештою, світогляд дорослої людини.

Підготовку дітей до сприйняття театрального спектаклю можливо здійснювати безпосередньо в процесі їхньої діяльності на уроках. Включення елементів театру на уроках

з гуманітарних дисциплін у початковій школі, дозволяє створити психологічно комфортну атмосферу для засвоєння нових знань. Театральні вправи, які діти виконують на уроках, спрямовані на реалізацію наступних завдань:

- занурення дітей у властивому цьому віку стихію гри, що згладжує рамки уроку;
- розвиток уваги, уяви, мислення, волі, пам'яті;
- формування й розвиток пізнавальних потреб дитини.

Незаперечним є той факт, що знайомство з мистецтвом театру, участь у різного роду театралізаціях у молодшому шкільному віці сприяють розвитку:

- Уваги, оскільки в цьому віці відбувається інтенсивний розвиток всіх її властивостей (збільшується обсяг уваги, підвищується її стійкість, розвиваються навички переключення й розподілу. Театральна педагогіка виступає в ролі незамінного коректора, пропонує розвивальні ігри, вправи на тренування уваги.

Мова йде про виконання вправ у супроводі музики, доповнення виконаних товаришами етюдів тощо. Послідовність їхнього виконання припускає рух від простих вправ, спрямованих, насамперед на розвиток у дітей почуття ритму, до образно-ігрових вправ і вправ, у музичній основі яких знаходяться абстрактні образи.

- Пам'яті. Молодший шкільний вік є сензитивним для становлення довільного запам'ятовування. Дитина здатна за допомогою дорослих опанувати прийоми значеннєвого, логічного запам'ятовування. З метою розвитку пам'яті педагоги включають в роботу з молодшими школярами елементи театральної діяльності й використовують методики, спрямовані на оволодіння різними видами діяльності з урахуванням індивідуальних характеристик пам'яті дитини: її обсяг, модальність тощо. Велику користь приносить придумування маленьких казок з їх подальшим розігруванням. Цей вид роботи може сприяти розвитку не тільки логічної пам'яті, але й уяви, мислення. Можливо використовувати також ігри в асоціації, вправи на запам'ятовування певних фізичних дій тощо.

- Мислення. У цей період відбувається перехід від наочно-образного до логічного, понятійного мислення. Разом із розвитком мислення виникають важливі для молодшого шкільного віку новоутворення: аналіз, рефлексія, формування внутрішнього плану дій тощо. Оволодіння навичками аналізу починається з уміння виділяти в предметах і явищах різні властивості й ознаки, зіставляти один предмет з іншим. Для розвитку вміння виділяти різні властивості явищ і предметів

корисно використовувати театральні вправи, у яких можна віднайти причини тих або інших явищ, наприклад, при аналізі прислів'їв і приказок.

У молодшому шкільному віці починає формуватися рефлексія, тому важливим є виконання дій контролю й оцінки. Усвідомлення дитиною змісту власних дій стає можливим тільки тоді, коли вона уміє самостійно розповісти про свою дію, докладно пояснити, що й для чого було зроблено.

Окрім цього, слід звернути увагу на якісну своєрідність мислення дитини в молодшому шкільному віці. За ствердженням психологів у дітей цієї вікової категорії незалежно від статі активізується переважно права півкуля мозку й перша сигнальна система, тому переважна більшість молодших школярів відносяться не до розумового, а до художнього типу мислення. Тому цілеспрямований розвиток розумових здібностей дітей варто сполучати з не менш цілеспрямованим удосконаленням образного мислення.

Велику роль в цій роботі може відігравати використання ігор-драматизацій по казках, розповідях, віршах, байках українських і російських дитячих поетів і письменників. Це можуть бути невеликі етюди, сценки, у яких імпровізація набуває першорядного значення. Окрім цього, виконання таких завдань містить в собі елементи навчання дітей умінню діяти в пропонуваніх обставинах.

Метою даного етапу ознайомлення дітей з театральним мистецтвом, що може відбуватися на театральних заняттях, факультативних уроках світової художньої культури, уроках мистецтва є виховання у дітей молодшого шкільного віку здатності «уловлювати й емоційно сприймати зміст вчинків героїв у творах, які були запропонованими для драматизації, бачити й відтворювати в уяві те, про що говориться в тексті» [5]. З цією метою педагог може запропонувати дітям зіграти різних героїв казок, що відрізняються гострою характерністю образів. Це може бути Баба Яга, Лисичка, Вовк, Бармалей, Буратіно, Мальвіна тощо.

Театрально-творча робота з дітьми підліткового віку. Підлітковий вік є відповідальним періодом становлення особистості, який передбачає інтенсивне зростання внутрішніх творчих сил і можливостей підростаючої людини. Суперечливість, властива тією чи іншою мірою кожному віковому етапу, у підлітковому віці становить його сутність. Прискорення розвитку сучасних дітей не тільки не пом'якшує характерних для підліткового віку протиріч, а навіть, навпаки, поглиблює деякі з них.

Збільшення потоку інформації, нагромадження різноманітних предметів у школі певною мірою сприяють прискоренню розумового розвитку сучасних підлітків. Але, на жаль, таке прискорення здебільшого має односторонній характер, має згубні наслідки, призводить до ослаблення емоційної сфери дитини, яка, як відомо, міцно пов'язана із сферою моральних та естетичних почуттів. Зрештою нерозвиненість емоційної сфери породжує серйозні порушення підлітками етичних норм.

Реальний життєвий досвід підлітка є обмеженим, більшість моральних принципів і оцінок ще несформовані, внаслідок чого не все сприйняте стає фактом свідомості, набуває особистісного сенсу. Проте за таких умов виникає можливість утворення ілюзорних знань, поверхових суджень.

Вищевказане дозволяє стверджувати, що підліток має потенційні можливості для повноцінного сприйняття театального спектаклю як цілісного художнього твору. Але ці можливості необхідно розвивати й направляти. Отже, заняття театром у підлітковому віці спрямовані на:

- допомогу в становленні самосвідомості підлітка. У цьому випадку театральна педагогіка може використовувати елементи психодрами. Йдеться про тренінг різних способів поведінки в пропонуваніх обставинах за допомогою якого можна не тільки тренувати акторську техніку, але й виявляти й корегувати особистісні проблеми підлітка;

- виявлення й розвиток пластичних можливостей підлітка (введення в театральні заняття елементів сценічного руху, пантоміми, танцю);

- вивчення основ сценічної мови (здійснюється за допомогою артикуляційних вправ, регуляції дихання, розвитку логічного мовлення);

- розвиток творчого мислення підлітка й закріплення театральних технологічних елементів акторської майстерності;

- знайомство із мистецтвом драматургії;

- участь в епізодичних і невеликих ролях шкільних спектаклів, конкурсів читців тощо.

Підлітковий вік є сензитивним періодом для розвитку творчого мислення. Характерними рисами періоду є формування індивідуальних рис особистості, що пов'язується із розвитком самостійного мислення, інтелектуальної активності, пізнавальних процесів, творчого підходу до вирішення різних завдань. Період 11-15 років характеризується становленням вибірковості, цілеспрямованості сприймання, формуванням стійкої, довільної уваги, логічної пам'яті. У

даний період активно розвивається теоретичне, абстрактне мислення, гіпотетико-дедуктивні процеси, з'являється можливість висувати гіпотези й перевіряти їх.

У теоретичному й пізнавальному плані школярам підліткового віку необхідно знати специфіку різних видів театру: лялькового, драматичного, музичного, мати уявлення про театральну критику як особливий літературний жанр, ознайомитися з історією творчості найбільш великих драматургів.

Особливості організації театральнотворчої роботи з учнями старших класів.

Ствердження про те, що старший шкільний вік є періодом життєвого самовизначення людини, інтенсивного формування особистості не викликає сумніву. Це період формування світогляду, цілісної системи наукових, моральних, естетичних поглядів. Старшокласник найбільш активно сприймає явища навколишнього світу й визначає своє місце в суспільстві.

У зв'язку з тим, що життєвий і художній досвід старшокласника постійно розширюється, зростають його можливості для повноцінного художнього сприйняття мистецтва, зокрема театального. Старшокласник є здатним розібратися в художній тканині спектаклю: за конкретною життєвою ситуацією, діями й вчинками героїв побачити думку режисера, сприйняти його морально-естетичну позицію, погляд на світ. Старшокласник уже досить чітко уявляє собі роль і внесок кожного із творців спектаклю, диференціює компоненти складного сценічного образу, відокремлює саму п'єсу від її трактування театром, драматургічний образ від образу, який створив актор тощо.

Школяр старшого віку потенційно готовий до сприймання складних за проблематикою спектаклів і може відвідувати будь-які вистави в театрах для дорослих. Це є достатньою базою для розвитку глядацьких якостей старшокласників і організації спеціальної педагогічної діяльності для їхнього розвитку, який систематично здійснюється на уроках світової художньої культури, заняттях театального гуртка.

Зважаючи на це художньо-естетична освіта в старших класах може здійснюватися у двох напрямках розвитку. Перший напрям передбачає розширення й поглиблення знань про театр, що були отримані у попередніх класах, другий забезпечує приведення цих знань у певну історико-мистецтвознавчу й світоглядну систему. Викладачі всіх гуманітарних предметів повинні співпрацювати у цьому контексті, розбудовуючи напрями інтеграції курсів

історії, літератури, світової художньої культури, а також запроваджуючи цілеспрямовану роботу у гуртках і факультативах мистецького спрямування.

У цьому зв'язку варто нагадати, що театральне мистецтво відіграло важливу роль в утвердженні позицій української художньої культури з подальшою популяризацією її у світі. Значення Єлисаветградського театру корифеїв, театру Леся Курбаса неможливо переоцінити. Більшість відомих українських письменників виявляли інтерес до театральної сцени, створивши шедеври драматургії.

Великі можливості для прилучення школярів до театального мистецтва надає програма творів, запропонованих для самостійного читання в старших класах. Програма курсу зарубіжної літератури у 10-11 класах – одна із самих «драматургічних» і «театральних» програм за весь період його вивчення. У ній значаться імена Островського, Тургенева, Толстого, Чехова, Шекспіра. Кожен з них відкриває нову сторінку в розвитку драматургії й театру. Корисним є також перегляд наявних телевізійних спектаклів, екранізацій програмних літературних творів, що здійснюються в присутності викладача, супроводжуються його коментарями, поясненнями.

Вищевказане дозволяє зробити висновок, що уроки СХК, факультативи з мистецьких дисциплін, театральний гурток, при всій розмаїтості змісту й методів занять, які вони пропонують, мають одну загальну мету: розширити запас художніх знань учнів, прилучити їх до різних видів мистецтва, підвищити в остаточному підсумку рівень їхньої загальної культури й художнього розвитку.

Важливо підкреслити, що позакласна робота повинна доповнювати й продовжувати класну, надавати вчителю додаткову можливість вийти за рамки нормативного шкільного курсу. Педагогічною перевагою позакласних форм навчання є також творча свобода вчителя у виборі найбільш ефективних методів і форм роботи з учнями. Крім того, заняття у факультативах, гуртках дозволяють педагогу приділяти більшу увагу кожному з учнів, враховуючи індивідуальні здібності й уподобання.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Арто Антонен. Театр и его двойник. - М., 1993.
2. Гачев Г.Д. Содержательность художественных форм. Эпос. Лирика. Театр. - М., 1968.
3. Каган М.С. Эстетика как философская наука. Университетский курс лекций. Санкт-Петербург, 1997.
4. Патрис Пави. Словарь театра. - М., 1991.
5. Рубина Ю. И. Театральная самодеятельность школьников: Основы пед. руководства: Пособие для

учителів і керівників театр. колективів / Ю. І. Рубина, Т. Ф. Завадская, Н. Н. Шевелёв. 2-е изд., пер. і доп. - М., 1983.

6. Театр, где играют дети: Учеб.-метод. пособие для руководителей детских театральных коллективов / Под ред. А. Б. Никитиной. - М., 2001.

7. Чухман Е.К. / Ред.-сост. Б. С. Каплан. М., 1998.

8. Щолокова О.П. Методика викладання світової художньої культури. – К., 2007.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Куркіна Сніжана Віталіївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри музично-теоретичних та інструментальних дисциплін КДПУ імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: удосконалення навчально-виховного процесу у вищій та початковій школі засобами мистецьких дисциплін, історія вітчизняної та зарубіжної педагогіки.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНІСТІ ЯК МЕТА І РЕЗУЛЬТАТ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Ярослава ЛОГВІНОВА (Кіровоград)

У статті розглянуто структуру та принципи формування екологічної компетентності, її відмінності від «екологічної культури», приведено різні підходи щодо визначення даного поняття.

В статті рассмотрена структура и принципы формирования экологической компетентности, ее отличия от «экологической культуры», представлены подходы к определению данного понятия.

Ключові слова: екологічна компетентність, екологічна культура, освіта сталого розвитку, мотиваційний, когнітивний, практично-діяльнісний, емоційно – вольовий, ціннісно – змістовний компоненти.

Сучасні актуальні проблеми взаємостосунків суспільства і природи висувають нові невідкладні завдання. Одне з них - виховання молодого покоління, здатного до гармонійного співжиття з природою, раціонального використання і відтворення її багатств, психологічно готового її оберігати. Це вимагає переорієнтування екологічного виховання на можливість здійснювати випереджувальну підготовку людини до переходу на стратегію сталого розвитку. Сталий розвиток є новим принципом людського спільного життя: майбутні покоління повинні мати ті ж самі ресурсні можливості, що мають і нині існуючі. В останнє десятиліття, і особливо після затвердження конференцією ООН з навколишнього середовища та розвитку у Ріо-де-Жанейро (1992 р.) «Порядку денного на ХХІ століття» та визнання концепції сталого розвитку суспільства однією з національних стратегій нашої держави, відбувається різка переорієнтація оцінки результату освіти з поняття «загальна культура», «підготовленість», «освіченість» на поняття «компетенція», «компетентність». У стратегії ЄЕК ООН у галузі освіти в інтересах сталого розвитку загальною метою екологічної освіти виступає положення про те, що всі люди повинні володіти знаннями і навичками, які дозволяють їм сприяти даному процесу, відповідно до потреб сучасності і не є загрозою можливості для наступних поколінь у задоволенні своїх потреб. Освіта має

забезпечувати здатність людей і суспільства працювати заради сталого розвитку. Його мета полягає у тому, щоб люди були більш інформованими, моральними, відповідальними і вимогливими. Стратегія сталого розвитку і змінює соціальну роль екологічного виховання і освіти. Суспільство актуалізує потребу у компетентній особистості, яка на основі самостійного критичного мислення і відповідальності буде готовою і здатною не лише визначати екологічні проблеми, знаходити раціональні шляхи їх вирішення, а й попереджати виникнення останніх.

Отже, екологічне виховання набуває пріоритетної системоутворюючої ролі

в освіті загалом та у навчально-виховному процесі вишів зокрема.

На жаль, традиційна освіта не може у повній мірі задовольнити вказані вимоги, так як орієнтована на інші цілі і побудована на інших методичних і організаційно-педагогічних засадах. Зокрема, для неї характерні:

- абстрактний характер змісту освіти, відокремлений, з одного боку, від реальних умов і вимог життя в сучасному суспільстві, а , з іншого – від формування досвіду особистості, який накопичується у повсякденному житті за межами навчального закладу. Як наслідок, випускники не володіють компетенціями, що необхідні для активного соціально-економічного життя;
- репродуктивний характер навчання, що орієнтований на розвиток відтворювальних форм пізнавальної діяльності і особистісної соціальної активності;
- орієнтація на «середній» рівень розвитку здібностей студентів, що не дозволяє у достатній мірі використати розвиваючий ефект навчання;
- суб'єкт - суб'єктний характер навчання, при якому студенти є об'єктом педагогічних дій, а навчальний матеріал виступає об'єктом для засвоєння;